

Varg

Vilka är det som egentligen är utrotningshotade? Samerna eller vårt mest mytomspunna rovdjur vargen? Frågan ställs på sin spets av jämtan Klemens som står anklagad för jaktbrott och riskerar flera års fängelse. Varg är ett modernt vildmarksäventyr som genom ett enskilt öde åskådliggör hur rennäringens fundament och uråldriga livsstil kommer i kläm när 'vargkramare' från Stockholm dikterar glesbygdens levnadsvillkor. Öga mot öga med vargen tar andra instinkter över!

Rekommenderad från åk 7

EN FILMHANDLEDNING AV
LOUISE LAGERSTRÖM

Handling

Klemens är en fränksild samisk medelålders man som lever avskilt i sin enkla lilla stuga uppe vid Valsjöbyn i Jämtland nära norska gränsen. Hans liv kretsar kring renskötsel och samvaron med brorsonen Nils, "Nejla", som egentligen borde gå i skolan eller hjälpa till på föräldrarnas pensionat nere i byn. Men likt Klemens föredrar han livet och friheten på fjället. En "olönsam" livsstil som de, trots mångas skepsis, kämpar för att vidmakthålla.

Klemens avböjer envist enträgna aspiranter som vill

köpa renarna som sedan ett antal år tillhör Nejla och hans pappa Mats.

Hotet mot näringen kommer inte bara ifrån en oförstående omgivning. En varg sägs ha siktats vid Hersen, och Naturvårdsverkets vargspanande helikopter surrar olycksbådande över trakten. Klemens, som redan förlorat ett femtiotal renar, vet själv vad han tror. Vargen är nära flokken.

Mot sina föräldrars vilja beger sig Nejla, som ser Klemens oro, upp på fjället. När han upptäcker flera rivna renar ringer han Klemens på mobilen. Denne har fått besök av Nejlas mamma Anita som oroar sig för att Nejla skolkar från skolan, hon menar att Klemens inflytande över sonen inte är bra för dennes framtid. Men Klemens tar både Nejla och det val han gör i försvar.

Klemens förenar sig med Nejla på fjället och de hittar ännu fler döda eller rivna renar. Han avlivar en som ligger hopplöst skadad. Resten av hjorden är försvunnen. Klemens planerar att återvända till kvällen och skjuta vargen. I "självförsvar".

De två övernattar på fjället och tidigt på morgonen får Klemens syn på vargen en bit bort. Han hinner inte få fram geväret förrän den åter är borta. När han väcker Nejla berättar han inget om vargen utan säger åt honom att återvända hem för att hämta mat medan han själv stannar på fjället och letar efter de kvarvarande renarna.

Han uppmanar Nejla att om han får syn på vargen ska han bara försöka skrämma bort den. "Hårt och länge."

Det dröjer dock inte länge förrän vargen dyker upp och Klemens försöker bussa sin hund Musti på den. Nejla som inte hunnit så långt inser att jakten är igång och återvänder.

Vargen tar sig ner till en smal älv och simmar över till andra sidan. Där dyker dock Nejla upp beredd med en yxa som han hugger i vargens huvud när den försöker klättra uppför älvbanken. Den faller död tillbaks ner i det strömma vattnet och efter mycket möda lyckas Klemens och Nejla dra upp kroppen och få fyr på ett bål där de bränner upp kvarlevorna. Klemens stannar kvar och ser till att allt försvinner medan han säger åt Nejla att han måste lova att hålla tyst om det som hänt. Ovanför Klemens hörs åter helikoptern närma sig.

Incidenten blir snabbt ett inslag på lokalnyheterna. Polisen misstänker att den varg som hittats död på Björn-fjällsmassivet utsatts för jaktbrott.

Snart är byn nerlusad av poliser och den man som tidigare velat köpa Nejlas renar tipsar generöst polisen om att Klemens, som har djur i Lillhervålen, kan vara den de söker. Polisen tycks hålla med om att det finns tillräckligt med misstankar mot Klemens och anhåller honom. Klemens mor Risten, tillika Nejlas farmor, åser förfärad hur Klemens efter husrannsakan i familjehemmet förs till häktet i Östersund.

Nejla ser från skolbussen hur Klemens förs bort. Farmodern övertygar honom att han skall hålla sig till den version som Klemens uppgivit. Det vill säga att Nejla åkte hem från fjällen redan tidigt på kvällen. Polisen verkar dock föga övertygad under förhör med pojken. Hans mamma Anita anar oråd och befarar att sonen trots allt är inblandad. Efter påtryckningar från föräldrarna erkänner den samvetstygde Nejla att det faktiskt var han som dödade vargen.

Åklagaren har inte tillräckligt med bevis och Klemens släpps med "löfte" från poliskommissarien; att detta bara är början. Under en rofylld kaffestund på fjället hör Klemens på radion att åklagaren yrkar på två års fängelse för jaktbrott och att tingsrättsförhandlingarna börjar inom en vecka.

Trots att Nejla vädjar att Klemens inte skall ta på sig skulden står denne på sig och infinner sig i rätten. Det finns graverande bevis och DNA-spår som binder Klemens till platsen även om han bestrider själva dödandet. Hans advokat tror inte de kan sikta på mindre än en villkorlig dom.

Under tiden pressar Nejlas familj honom att vidhålla sin oskuld. Trots nervositet blånekar han också till att ha varit på platsen eller ha någon som helst kännedom om yxan som dödade vargen.

När åklagaren till sist pressar Nejla genom att påpeka att mened är straffbart brister det för Klemens som utbrister att yxan är hans och att det var han som dödade vargen. Därefter håller han ett flammande försvarstal för att åskådliggöra sin och situation och hur allt lett fram till vargens död. Om en urbefolknings livsvillkor och rätten att försvara den egendom man är så beroende av.

Klemens döms till ett års fängelse och tar sitt straff med fattning eftersom han inte ser någon annan lösning.

Nejla följer sin farbror till bussen och Klemens oroar sig för renarna och sin hund som börjar bli gammal.

När Nejla, farmor och Anita senare besöker honom i fångelset i Härnösand tröstar de honom med att de inte sålt renarna utan belånat huset för att kunna behålla dem. Nejla har kommit in på fordonsteknisk linje men kommer att hjälpa till med renarna tillsammans med Mats och andra släktingar. Musti, hunden, däremot har av veterinären bedömts vara dödsjuk och Nejla lovar att själv "ta bort honom".

"Jag är ute till kalvmärkningen", ropar Klemens med en nyfunnen framtidstro i rösten, när de lämnar honom bakom grindarna. Även om Musti då kommer att finnas i hundhimlen.

Hjälte eller rättshaverist?

Klemens är en särpling som lever utanför bygemenskapen. Hans livsfilosofi ter sig enkel. Stark man reder sig själv och ingen annan har att göra med vare sig hans egendom eller hans sätt att leva. Å ena sidan framstår han som en levnadskonstnär som lever i harmoni med naturen och sina djur. Någon som avläser tecken i markerna lika självklart som han slänger sig upp på skotern eller avlivar ett skadat djur. Det vanliga samhället, där man deklarerar och har en riktig adress tilltalar honom föga och han sätter en ära i sitt enkla sätt att leva.

Å andra sidan spökar den egna historien med en uppslitande skilsmässa, där frun lade beslag på halva hans egendom, och vuxna barn som lämnat honom för storstaden. Något som gjort honom mistrogen, ältande och bitter.

Misstron riktar sig också mot myndigheter och överstatliga institutioner i allmänhet. "Är det rättvisa att den som lämnar hemmet ska ta hälften", klagar han.

Kring vargproblematiken blir hans pragmatiska hållning svårare att bibehålla. Totalförbudet mot att skjuta varg är han tveeggad till eftersom han som jägare samtidigt respekterar den likaledes jagande vargen och vargens skicklighet.

Den första ingivelsen, efter att han upptäckt de sargade renarna, är dock att de ska skjuta vargen "i självförsvar". Ingen kan veta om det stämmer eller inte. Samtidigt vill han inför brorsonen framstå som en som följer lag och ordning och säger att de ska mota bort vargen "hårt och länge". Att det till slut blir Nejla som dödar vargen är en slump eftersom Klemens själv till sist bestämt sig för att skjuta den när han väl tagit upp jakten.

Inte desto mindre tar han på sig skulden när han insett att bluffen inte kan hålla, eftersom han enligt sig själv har mindre att förlora på ett straff än Nejla.

Under rättegången blir hans försvarstal om vem som egentligen är "utrotningshotad" både ett eget credo och ett allmänt upprop för de som försöker leva sina liv på alternativt, ursprungligt och "naturligt" sätt.

- Fundera över Klemens komplexa personlighet. Är han en hjälte, en förebild som tar egna initiativ eller en bitter rättshaverist som ältrar det förflutna? Vilka är hans styrkor respektive svagheter? Hur ser förhållandet ut mellan honom och brorsonen?

- Hur ser vi på egensinniga människor som lever efter eget förstånd? Kan vårt samhälle erbjuda möjligheter till en alternativ livsstil? Hur ser vår (som individer) acceptans för detta ut? Om Klemens lever ett fritt liv, vari består den friheten? I vilken mån är hans utanförskap självvalt? Hur upplever ni skillnaden mellan den filmiske sårningen och de människor vi möter i vardagen?
- Uppfattar ni Klemens som en modig person? Är det någon gång berättigat att ta lagen i egna händer? Är vi svenskar för lydiga och auktoritetsrädda eller skall vi se det som en samhällselig styrka som skapar lugn och stabilitet?

Tradition och ursprung

"Vi står inte med på några listor vi inte, men man kan ju undra vem fan som är utrotningshotad". Klemens brandtal i rätten är en central scen och ger ord åt ett av filmens bärande budskap.

Kerstin Ekman, som skrivit filmmanuset, som främst bygger på en episod ur hennes egna *Skraplotter*, låter syd-samerna och Klemens stå för glesbygds-människan som håller på att dö ut.

I *Varg* blir vargfrågan en symbol som blottlägger diskrepansen mellan ett folk som lever enligt gamla traditioner och det samhälle som skapat lagar och regelverk efter en verklighet som de tror sig se.

Rent geografiskt befinner sig människorna i filmen långt ifrån de skrivbord där beslut tas om deras verklighet. Företrädesvis i Stockholm. Eller ännu värre, nere i det förhatliga Bryssel.

Varg blir också en betraktelse över hur en livsstil dör ut för att den inte längre attraherar den unga generationen. Nejla framstår snarast som ett undantag. En ung man som älskar fjället och den frihet som det innebär att leva i samklang med naturen och rennärningen. En drömtillvaro som krockar med den krassa verkligheten där man inte anses ha en framtid utan en riktig utbildning i grunden.

Om Klemens står för en flertusenårig tradition som hotar att dö ut så står Nejla för själva hoppet om en fort-

sättning. Men kanske på nya villkor. Han kommer faktiskt att också ha en utbildning i grunden och kanske med ett annat arbete vid sidan om. Även om rennärningen har anor så har den också anpassats till nutiden. Inte minst har tekniken förändrat arbetet och det syns tydligt i filmen där skoter och mobiltelefon är lika naturliga inslag som kniv och lasso.

Det är främst människor i norra Sverige som upplevt och upplever att bygden avfolkas. Att de unga flyr till städerna och ratar det gamla sättet att leva. Ibland för att de vill, andra gånger för att de känt sig tvingade på grund av arbetslöshet och dåliga framtidsutsikter på hemorten.

Tvånget kan ju vara mer eller mindre outtalat genom att utvecklingen styrs i en riktning mot centralisering och ett likriktat sätt att leva.

- Samerna blir därför en tydlig symbol för kampen om en alternativ livsstil och fjället slagfältet där rätten till djur och natur ställs på sin spets. Vad vet ni om vår urbefolkning, om deras historia och villkor? Ta reda på mer!

- Klemens och hans familj är filmens fokus men vi ser också andra samer i bakgrunden som tycks leva än mer traditionellt. De bär samiska kläder, vilket även Nejlas farmor gör vid rätttegången. På restaurangen pekar Nejla på några inflytelserika samer, kanske representanter från sametinget, och undrar om kanske de kan hjälpa Klemens och hans fall. Mats svarar att han tvivlar på det. Vad vill den scenen säga om samernas gemenskap? Fundera, diskutera och ta reda på mer om vilka motsättningar som finns idag inom gruppen. Konservativa strömningar eller andra mer liberala.

- Vårt ursprung är viktigt för oss alla. Vi vill veta var vi kommer ifrån. Hur våra förfäder har levt. Bevara traditioner och föra dem vidare. Allt dock i olika hög grad. Fundera över vad ni har för tankar om ert eget ursprung. Reflekterar ni över det? Eller tycker ni att det inte är så avgörande.

- Ursprung kan ju också handla om att återgå till ett traditionellt och gammaldags enklare sätt att leva. I samklang med natur och djur. Att kanske odla sin mark och inte ha alla bekvämligheter. Inte minst att stressa ner från den materiella stress som främst råder i dagens samhälle. Nästan varje generation har haft sin andel av grönvågare som söker det alternativa livet. Har ni sådana drömmar? Vad lockar i den livsstilen? Har man realistiska föreställningar om vad det skulle innebära att leva så?

- Klemens ger uttryck för en stor skepsis gentemot de som stiftar lagar och bestämmer. Underförstått de nere i Stockholm. Finns det en motsättning mellan folk i glesbygd och storstadsmänniskor? Eller är det en myt? Kan den urbana livsstilen lära något av glesbygdsmänniskan och vice versa; ett ömsesidigt utbyte av erfarenheter och kunskap?

- Om konflikten finns, vad beror den på, hur uppfattar du den och hur skulle vi kunna lösa den?

Besjälad natur

Genom filmfotografen Jörgen Perssons foto blir naturen i *Varg* anslående vacker och imponerande. Det är bilden av fjället som för oss in i handlingen. Renhjordar som nästan "rinner" över marken. Panoreringar över ändlösa vidder där snön håller på att smälta bort och gröna fläckar blir synliga. Farmor talar lyriskt om just tiden när isarna går upp och renarna skall drivas vidare som en återkommande ritual.

Den visuella och filmiska gestaltningen gör att man förstår Klemens kärlek till fjället. Renheten och tryggheten i

årstidernas växlingar. Hans egen stuga ligger som nerklämd i en skreva, nästan som en djurlya och utanför står skotern med vilken han snabbt kan ta sig upp till ännu ödsligare områden. Han och Nejla övernattar på fjället och sover direkt på marken. På morgonen tvättar Klemens ansiktet med snö. Han står dessutom i direktkontakt med "småfolket". Naturväsen som han talar till på ett särskilt språk.

Det porlar av smältvatten och trots snön är det så pass varmt att man ibland kan gå i bara skjorta. Naturen ger respekt men är långt ifrån hotfull och den är framställd som det självklara, det okonstlade. Samtidigt är fjällnaturen sedan årtusenden just den samiska nomadkulturens anpassade hemvist och det verkligt naturliga, vargen blir nästan ett onaturligt störningsmoment i denna förmänskligade miljö. Ändå finns det i scenerna när Klemens står öga mot öga med vargen ett personligt möte som berör Klemens och kanske också oss i publiken på många plan.

- Hur reagerar ni själva på hur naturen framställs i filmen? Fundera över era egna upplevelser av naturen. Vilka delar av filmen bygger särskilt på denna naturlyrik? Fundera över vad den pågående miljödebatten har för inverkan på hur vi tolkar naturbilder som de i *Varg*. På vilket sätt blottlägger filmen motsättningen mellan civilisation och det ursprungliga på ett mer undermedvetet plan?

- Det är inte särskilt länge sedan som Sverige till stor del var ett bondesamhälle och det är få av oss som har långtgående rötter i det urbana samhället, två, tre generationer bakåt så kommer de flesta från landsbygden, många som bönder eller skogsarbetare. Diskutera i vad mån detta

lever kvar i oss när det gäller att betrakta naturen. På vilket sätt tycker ni att Klemens representerar ett annat förhållningssätt till naturen? Hur mycket vet ni själva om djur, växter och natur?

- Både Klemens och Nejla dras till fjället. Där finner de ro och harmoni. De flesta tidsliga och rumsliga lagar upphör. Har ni haft upplevelser från någon plats där ni förnummit känslan av tidlöshet och en känsla av att vara ett med naturen? Kanske vid en rauk på Gotland, en bokskog i Skåne, en äng varhelst i Sverige. Eller ett unikt ställe någon annanstans i världen?

Myter och fakta om vargen

Fram till 1965 utgick en belöning till den som dödade en varg. 1966 blev vargen fridlyst. Idag finns uppåt 180 vargar och riksdagens mål är att stammen skall bestå av ca 200 stycken.

Årligen dör ett 50-tal vargar, varav man tror hälften illegalt skjutna. Den skärpta lagstiftningen anser dödan- det av varg vara ett grovt jaktbrott. Vilket kan ge upp till fyra års fängelse.

I filmen tar man inte ställning till om det är rätt eller fel att döda vargen utan belyser ämnet utifrån glesbygdsmänniskans perspektiv. Men vargen har en särställning som mytskapande djur som ligger djupare än rena fakta. Det senaste kända fallet där en människa dödats av en varg i Sverige är från 1821 medan till exempel människor som dött av björnattacker är oändligt många fler. 1995 - 2007 omkom t ex 2 personer efter möten med björnar medan 16 skadades.

Demoniseringen av vargen har säkert flera orsaker. Att vargen så ofta går på tamboskap är naturligtvis ett indirekt hot mot människans försörjning men ur ett annat

perspektiv är vargen en mer komplex varelse och vår bild av den styrs till stor del av känslor.

Bilden är inte bara negativ och i verk som Rudyard Kiplings *Djungelboken* eller Jack Londons *Skriet från Vildmarken* är vargen hjältedilig och ädel. Även legenden om Romulus och Remus, staden Roms mytologiska grundare, bygger på att en varghona räddar de nyfödda tvillingarna genom att ge dem di.

Motsatt så finns de grymma bilderna av vargen som det lömska flockdjuret som ger sig på de svaga eller t o m om vargen som människans onda sida. Varulven, hälften varg, hälften människa är en myt som finns i en rad kulturer men som särskilt odlades av den katolska inkquisitionen. Också Bibeln sätter vargen som ett grymt och långt ifrån ädelt djur medan andra lika farliga djur som lejon skildras på helt andra sätt. Under antiken bidrog bl a Aisophos med sina fabler till vargens ondskefullhet. Mer populärkulturella referenser är *Rödluvan och vargen*, *Bamse* eller Disneys *Tre små grisar* med sin stora stygga varg.

- Vargen är tämligen ofarlig för människan, men när det gäller rennäringen är det otvivelaktigt en helt annan sak och de flesta källor som beskriver rennäringens villkor tar också upp vargen som ett allvarligt problem. Försök att läsa på mer om vargfrågan. Fundera över hur vi skall se på "ur-innevånare" som varg. Kan vi hitta ett sätt att bevara faunan och samtidigt låta den samiska livsstilen fortleva? Borde vi låta glesbygdens befolkning lösa vargfrågan utifrån sina förutsättningar eller är det bra att det finns neutrala regler på nationell (och EU- nivå) när det gäller skydd av arter som så konkret konkurrerar med människan?

Produktionsuppgifter

Sverige 2008

Producent: Anita Oxburgh

Manus: Kerstin Ekman efter litterär förlaga "Vargtrilogin"

Regi: Daniel Alfredson

Foto: Jörgen Persson

Klippning: Håkan Karlsson

Musik: Adam Nordén

Scenograf: Åsa Nilsson

Kostym: Karin Sundvall

I rollerna

Klemens - Peter Stormare

Nejla - Robin Lundberg

Anita - Marie Delleskog

Mats - Rolf Degerlund

Farmor Risten - Inga Sarri

Pe Nisj - Gustav Kling

Tekniska uppgifter

Speltid: 95 min

Format: Cinemascope

Ljudsystem: Dolby digital

Censur: Från 7 år

Svensk premiär: 4 april 2008

Distribution

Svensk Filmindustri, 169 86 Stockholm Tel 08-680 35 00 fax 08-680 37 83 sffilm@sf.se

Redaktion: Andreas Hoffsten, Barn & Ungdom, Svenska Filminstitutet, maj 2008